

מקרא לישראל - פירוש חדש למקרא (מגילת רות)

י' זקוביץ, רות - עם מבוא ופירוש, הוצאת עם עובד תל-אביב ומאגנס ירושלים, תש"ן,
124 עמ'

חיבור זה הוא ראשון מתוך הסדרה "מקרא לישראל - פירוש מדעי למקרא", בעריכתם של
מ' גרינברג ושי' אחיטוב. בהקדמתם פורסים לפנינו העורכים את מטרתיהם בסדרה זו:

"להתחשב במיטב הידע על נוסח המקרא, בשים לב לעדות תרגומיו העתיקים
ולגלגוליו במשך הדורות; להעריך את הצד האומנותי של המקרא, על סוגי הספרות
השונים שבו, לאור המקבילות החוץ-מקראיות ובהתחשב בהישגי הפרשנות
הקלאסית והחדשה; להביא את מיטב הידע על לשון המקרא, על יסוד חקר
הלשונות השמיות, המילונאות והדקדוק המודרניים; להביא את סברות המחקר
על התהוות הספרים, כולל בירור זיקתם ההדדית של חלקי המקרא השונים;
לתאר את הצד הריאלי של המקרא לאור הממצאים הארכיאולוגיים האחרונים
והסברות ההיסטוריות החדשות; לבחון את עולמו הרעיוני של המקרא לאור
תולדות המחשבה המקראית והחוץ-מקראית, ולהביא לפני הקורא דיונים
שהתעוררו במשך הדורות בקשר לסוגיות הגותיות-פרשניות או היסטוריות
מיוחדות - דיונים המשקפים את מקום המקרא בתרבות ישראל והעמים".

עניינים שונים שנזכרו כאן, כגון שאלת נוסח המקרא ושאלת התהוות הספרים, הם
בעייתיים בעיניו של היהודי המאמין. אולם לא ראינו מקום במסגרת זו לפתוח דיון עקרוני
ומעמיק בעניינים הללו.¹

בחיבור שלפנינו מבוא, פירוש ומפתחות.

במבואו עוסק המחבר בצדדים ספרותיים שונים של מגילת רות: הוא דן באופייה
האידילי והעדין של המגילה (עמ' 3), במבנה הסימטרי שלה (עמ' 4), בדמויותיה הראשיות
והמשניות (עמ' 5-9), בתפקידה הנסתר של ההשגחה (עמ' 9-10), ובסגולות סגנון, שלהערכת
המחבר לא באו "לתפארת המליצה אלא לשם עיצוב מדויק יותר של המסר" (עמ' 12).

¹ להתייחסויות שונות לחקר המקרא - נוסחו ופרשנותו - ולהוראתו, בעיני היהודי המאמין, ראה: הצהרת
כוונות הפירוש של סדרת דעת מקרא, ירושלים, תש"ל ואילך (על המעטפת החיצונה); מאמרים שונים
בקובץ: המקרא ואנחנו (עורך - א' סימון), רמת-גן ותל-אביב, תשל"ט; מ' ארנד, יסודות בהוראת המקרא,
אוניברסיטת בר-אילן, תשמ"ח, עמ' 19-68, וביותר בביבליוגרפיה הנסקרת שם, עמ' 136-140.

המחבר דן גם במקומה של המגילה באסופת ספרי המקרא, ומסיק כי מחבר המגילה נתכוון להציב את חיבורו בין ספר שופטים לספר שמואל (עמ' 15). את לשון המגילה רואה המחבר בעיקרה כלשון המקרא הקלאסית, אולם יש בה עם זאת כמה מלים וביטויים שמוצאם מתקופה מאוחרת (בהרבה (עמ' 16-18)).

המחבר נוקט עמדה בוויכוח הישן בשאלת מגמת כתיבתה של המגילה. לדעתו, דרישתם של עזרא ונחמיה לגירוש הנשים הנכריות עוררה התנגדות חריפה, ומגילת רות מבטאת אותה (עמ' 19-20). בזאת, כמתחייב, כרך את בעיית זמן כתיבתה, וקבעו לימי בית שני (עמ' 33). נעיר, כי לדעה זו קמו בעבר מתנגדים חריפים². מטעונו של המחבר נעדרת כל ראיה חיובית לגישה הרואה במגילה פולמוס נגד עזרא ונחמיה. המחבר מסכים, שיש למגילה מגמה לספר בשבח החסד וללמדנו כמה מתן שכר טוב לגומלי חסדים, שזכו ונשתלשל מהם דוד. ולא די לו בכך, אלא שקבע ללא נימוק "שהן אפיונה של רות המואבייה כאישה רבת חסד... הן דרכי ההשגחה המשלמת לעושי הטובה והן ייחוסו של דוד - נועדו יחדיו" כדי לבטא פולמוס נגד עזרא ונחמיה, ולהביע שלא מוצאה של האישה קובע אלא מעשיה. אמנם ידוע שלעזרא ונחמיה היו מתנגדים, אך מניין ההוכחה לקשר שבין מגילת רות להתנגדות זו? ואפילו תתקבל מסקנת המחבר שהמגילה נתחברה בימי בית שני (עמ' 16-18, 33-34), עדיין צריכים אנו לראיה לכך שהיא מבטאת את הפולמוס הנזכר. על אחת כמה וכמה שלא ניתן להשתמש בטיעון זה עצמו (שהמגילה מבטאת את הפולמוס) כראיה לאיחורה של המגילה (כפי שעשה המחבר, עמ' 34, סעיף 6), שהרי יש בכך משום הנחת המבוקש.

המחבר בוחן את הרקע המשפטי המשתקף במגילה: הלכות לקט ושכחה; זכויות ירושה של אלמנה שבנייה, יורשי אישה, מתו; ייבום וגאולה וכריכתם זה בזה; איסור נישואין לעמוני ומואבי (עמ' 20-24). במגילה ניכרים רשמיים של רבים מסיפורי המקרא, והמחבר עומד עליהם: סיפור בנות לוט, מעשה יהודה ותמר, נישואי יצחק ורבקה, ועוד (עמ' 24-32). המחבר סוקר את עדי הנוסח השונים של המגילה - ישירים ועקיפים - וקובע שנוסח המגילה נשתמר היטב, וכי נוסח המסורה מדויק למדי, למעט שמונה מקומות שבהם נזקק בפירושו לתיקוני נוסח (עמ' 35-37).

נדונה גם השאלה מדוע נקראת המגילה בשבועות (עמ' 38-39), ונסקרו מקורות המנהג וטעמיו.

בסוף המבוא - סקירת המקורות היהודיים ששימשו במלאכת הפירוש וכן מבחר ביבליוגרפי הכולל פרשנות מסורתית וחדשה וכן מאמרים ומחקרים.

בחלק הפירוש מחלק המחבר את המגילה לשלוש עשרה פסקאות. כל אחת נדפסת בשלמותה עם ניקוד וטעמים. לגבי הנוסח, המערכת מצהירה בפתיחה: "נוסח המקרא מפעלי דפוס בן צבי". אולם לא נמסר על פי מי נתקן הנוסח. מר " עופר בדק את הדבר

² גנון: " קויפמן, תולדות האמונה הישראלית, ירושלים ותל-אביב, תשל"ב (מהדורה שמינית), חלק ב, עמ' 211, שפינה דעה זו "שטחית ופורחת באוויר".

הוצאת תבונות

מכללת הרצוג

והסיק כי הנוסח הועתק מסדרת דעת מקרא (ירושלים, תשל"ג), כפי שהתקין מ' ברויאר וכפי שנדפס אחר-כך במהדורתו (ירושלים, תשמ"ב). תמוה, מדוע לא מצאה המערכת לנכון לציין זאת.

בראש כל פסקה כותרת, ואחריה מבוא לאותה פסקה ופירוש על סדר הפסוקים. הפירוש טבוע לכל אורכו בחותם עמוק של ניתוח ספרותי מדוקדק, כדרכו של המחבר. ברגישות ספרותית מנתח המחבר את ההתפתחות הפנימית בארבעת נסיונות השכנוע של נעמי לשתי כלותיה לשוב לארצן (א', ח-יח); את ההתקרבות ההדרגתית המשתקפת בשיחתם של בועז ורות (ב', ח-יד) ואת הדמיון בין מהלכיה של שיחה זו לבין מהלכיה של שיחת נעמי ורות (ב', יח-כג). ועל רקע דמיון זה בולטים ההבדלים (כגון ההבדל שבין ב', ח, לבין ב', כא); ועוד. בפירוש גם דיונים לשוניים רבים ודיונים ריאליים. אין הערות שוליים, ומקורות הפירוש מובאים תוך דברי הפירוש. באופן ישיר מביא המחבר בעיקר מן הפרשנות היהודית המסורתית הקדומה (רות רבה, רש"י, ראב"ע ועוד), מפירוש עמנואל הרומי ומפירוש יפת בן עלי הקראי. רושם של המפרשים הלועזיים המאוחרים אינו גלוי. בסופו של הספר מפתחות לכתובים שמחוץ למגילה שנידונו בספר, וכן מפתח עניינים. די בהתבוננות חטופה במפתח העניינים כדי להיווכח עד כמה מנחה את המחבר גישת הניתוח הספרותי. מונחים כגון - דמויות ראשיות, משניות ושוליות; הבזק לאחור; חזרה מקשרת; כיאסמוס; כיווץ זמן; מבנה סימטרי; מלה מנחה; מסגרת; מספרי שלמות; מצג; משחקי מלים; סיום תלוי; רמז מקדים; שמות סמליים; תקבולת צלעות - נזכרים בספר, אף נשנים ונשלשים.

מלאכת הספר נעימה לעין, ובפירוש תרומה של ממש ללימוד המגילה.

אברהם שמאע